

Przeszkody małżeńskie

(Według Kodeksu Prawa Kanonicznego)

Przeszkodą małżeńską w znaczeniu szerokim może być każda okoliczność, która mocą prawa Bożego lub ludzkiego nie pozwala na ważne lub godziwe zawarcie umowy małżeńskiej, czyli "wzięcia" ślubu. Przeszkodą małżeńską w znaczeniu ścisłym może być wspomniana okoliczność, która dotyczy bezpośrednio osoby zawierającej małżeństwo. Pragnę tu przedstawić przeszkody w sensie ścisłym i tylko te, które powodują nieważność związku małżeńskiego w momencie jego zawierania. Te przeszkody w Kodeksie Prawa Kanonicznego (KPK) z 1917 r. nazwano zrywającymi. Kodeks Jana Pawła II z 1983 r. wymienia 12 takich przeszkód (zrywających). Przeszkody małżeńskie podzielono na publiczne i tajne. Za publiczną uważa się taką przeszkodę, która może być udowodniona w zakresie zewnętrznym (np. przeszkoda wieku); poza tym przeszkoda jest tajna (np. przeszkoda występku). Z uwagi na pochodzenie wyróżnia się przeszkody **z prawa Bożego** (impotencja, pokrewieństwo, istniejący węzeł małżeński) i **z prawa kościelnego** - będą nimi pozostałe przeszkody wymienione przez KPK. Dzieli się też między innymi przeszkody na absolutne (zabraniają małżeństwa w sposób absolutny z kimkolwiek - istniejący węzeł małżeński lub święcenia) i względne (nie pozwalają na małżeństwo jedynie z określonymi osobami - np. pokrewieństwo lub powinowactwo).

1. Przeszkoda wieku

KPK w kan. 1083 § 1 postanawia, że nie może zawrzeć ważnego małżeństwa mężczyzna przed ukończeniem szesnastego roku życia i kobieta przed ukończeniem czternastego roku. W Polsce, ze względu na ślub konkordatowy, ten wiek został ustalony na 18 rok życia zarówno dla kobiety, jak i dla mężczyzny.

2. Przeszkoda niemocy płciowej

Małżeństwo z natury rzeczy jest nastawione na zrodzenie i wychowanie potomstwa, dlatego też mówiąc o zdolności do zawarcia związku małżeńskiego ma się na uwadze między innymi zdolność do podejmowania aktów skierowanych do przedłużenia życia ludzkiego. KPK (kan. 1084 § 1) postanawia, że "niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego, uprzednia i trwała, czy to ze strony mężczyzny czy kobiety, czy to absolutna czy względna, czyni małżeństwo nieważnym z samej jego natury". Należy tu rozumieć niezdolność do współżycia małżeńskiego przynajmniej jednej ze stron, nie zaś o niezdolność do zrodzenia potomstwa. Niemoc płciowa, aby była przeszkodą, nie musi być absolutna (niezdolność całkowita mężczyzny lub kobiety do współżycia); wystarczy, gdy jest względna (mężczyzna nie może współżyć z kobietą, z którą zawarł małżeństwo lub kobieta z poślubionym przez siebie małżonkiem).

Przeszkoda niemocy płciowej pochodzi z prawa Bożego naturalnego (prawo wpisane w naturę ludzką) i wyklucza możliwość uzyskania dyspensy, czyli pozwolenia na małżeństwo.

3. Przeszkoda węzła małżeńskiego

W KPK (kan. 1085 § 1) czytamy, że nieważnie usiłuje zawrzeć małństwo ta osoba, która jest związana węzłem poprzedniego małżeństwa, nawet niedopełnionego. Przeszkodę małżeńską stanowi tylko węzeł małżeński rzeczywiście istniejący, co zakłada jego powstanie i brak rozwiązania go.

Przeszkoda węzła małżeńskiego pochodzi z prawa Bożego pozytywnego (prawo objawione w Piśmie Świętym i Tradycji) i nie ma możliwości otrzymania dyspensy. Według prawa węzeł małżeński ustaje w sposób następujący: przez śmierć współmałżonka, dyspensę papieską (od niedopełnionego małżeństwa), przywilej Pawłowy (zachodzi on wówczas, gdy jedna ze stron przyjmuje chrzest w Kościele katolickim, a druga strona - nie ochrzczona - ją opuszcza lub szykanuje tak, że dalsze wspólne życie staje się niemożliwe; w takim wypadku strona ochrzczona może zawrzeć nowy związek małżeński), stwierdzenie nieważności małżeństwa.

4. Przeszkoda różnej religii

"Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub została do niego przyjęta i nie odłączyła się od niego formalnym aktem, a druga nie jest ochrzczona" (kan. 1086 § 1). Przeszkoda ta istnieje więc między osobą ochrzczoneą w Kościele katolickim albo do niego nawróconą a osobą nie ochrzczoneą. Nie wiąże ona chrześcijan akatolików, wiąże natomiast tych katolików, którzy wprawdzie oddalili się od swojego Kościoła, ale formalnie z niego nie wystąpili.

Przeszkoda różnej religii jest pochodzenia kościelnego, ale pośrednio wiąże się z prawem Bożym związanym z obowiązkiem wyznawania wiary katolickiej. Można od tej przeszkody uzyskać dyspensę (kan. 1125 i 1126) pod warunkiem, że strona katolicka złoży oświadczenie (rękojmię), że gotowa jest usunąć niebezpieczeństwo utraty wiary i szczerze przyrzeknie, że uczyni co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone w Kościele katolickim i po katolicku wychowane. Druga strona, nie ochrzczona, winna być powiadomiona o zobowiązaniach strony katolickiej. Należy też pouczyć strony o przymiotach i celach małżeństwa, co przez nie powinno być przyjęte i respektowane.

5. Przeszkoda święceń

KPK (kan. 1087) stanowi, że "nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy otrzymali święcenia". Od roku 1972 obowiązek celibatu, podejmowany podczas święceń diakonatu, obejmuje trzy stopnie: diakonat, prezbiterat i episkopat. Tylko one są święczeniami. Trzeba też wyjaśnić, że tą przeszkodą objęty jest także diakon żonaty, tzn. nie może on wstąpić ważnie w nowy związek małżeński po śmierci swojej małżonki. Celibat wprowadzony najpierw przez prawo zwyczajowe, później partykularne, w końcu powszechne - jako obowiązek dla przyjmujących wyższe święcenia - jest przeszkodą zrywającą przy ewentualnym usiłowaniu zawarcia małżeństwa.

Przeszkoda święceń (jest pochodzenia kościelnego, ale swoją podstawę ma w ewangelicznej radzie czystości) ustaje na mocy dyspensy, zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej lub prawomocnego wyroku stwierdzającego nieważność święceń albo przyjęcie ich pod przymusem.

6. Przeszkoda ślubów zakonnych

KPK (kan. 1088) postanawia, że "nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy są związani wieczystym ślubem publicznym czystości w instytucie zakonnym". Chodzi więc tu o ślub, czyli o świadomie i dobrowolnie uczynioną Bogu obietnicę. Przedmiotem ślubu, który stanowi przeszkodę, jest dozgonna czystość. Z tego wniosek, że ślub złożony na pewien czas, nie wywołuje przeszkody małżeńskiej. Ma to być też ślub publiczny, czyli ważnie złożony wobec prawowitego przełożonego kościelnego i w instytucie zakonnym. Ślub prywatnie złożony nie stanowi przeszkody.

Przeszkoda pochodzi z prawa kościelnego, ale zakaz zawierania związku małżeńskiego wypływa z prawa naturalnego wymagającego dotrzymania wierności złożonemu Bogu przyrzeczeniu. Dyspensa jest możliwa i jest zastrzeżona Stolicy Apostolskiej, jeśli ślub został złożony w instytucie zakonnym na prawie papieskim. W przypadku ślubu złożonego w instytucie zakonnym na prawie diecezjalnym dyspensa może udzielić ordynariusz miejsca.

7. Przeszkoda uprowadzenia

Według KPK (kan. 1089) "nie może być ważnie zawarte małżeństwo pomiędzy mężczyzną i kobietą uprowadzoną lub choćby przetrzymywaną z zamiarem zawarcia z nią małżeństwa, chyba że później kobieta uwolniona od porywającego mężczyzny oraz znajdując się w miejscu bezpiecznym i wolnym sama swobodnie wybierze to małżeństwo". Przeszkoda powstaje nie tylko w przypadku porwania kobiety przemocą i zatrzymania w celu zawarcia małżeństwa, ale także wtedy, gdy zostanie ona zatrzymana przez mężczyznę z takim samym zamierzeniem. Nie jest ważne, gdzie miało miejsce wspomniane zatrzymanie czy to w jej własnym mieszkaniu, czy też w miejscu, do którego dobrowolnie przybyła. Według prawa kościelnego jak długo kobieta uprowadzona jest pod władzą mężczyzny, tak długo nie może ona w sposób wolny wyrazić zgody na małżeństwo. Powinna być uwolniona od porywającego mężczyzny oraz znaleźć się w miejscu wolnym i bezpiecznym. Wówczas może wyrazić prawdziwą zgodę na małżeństwo i przeszkoda uprowadzenia przestaje mieć miejsce.

Przeszkoda uprowadzenia pochodzi z prawa kościelnego. Jest możliwa dyspensa od tej przeszkody, jeśli zasadnie można przekonać się, że decyzja na małżeństwo kobiety uprowadzonej została podjęta w sposób wolny i niezależny do mężczyzny, który ją uprowadził.

8. Przeszkoda występku

KPK w kan. 1090 § 1 postanawia, że "kto ze względu na zawarcie małżeństwa z określoną osobą zadaje śmierć jej współmałżonkowi lub własnemu, nieważnie usiłuje zawrzeć to małżeństwo". W drugim paragrafie tegoż kanonu czytamy: "Nieważnie również usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy poprzez

fizyczny lub moralny współudział spowodowali śmierć współmałżonka" (kan. 1090 § 2). Chodzi więc tu (§ 1) o zabójstwo współmałżonka osoby, z którą ktoś pragnie zawrzeć małżeństwo lub zabójstwo własnego współmałżonka w celu poślubienia określonej osoby. Momentem istotnym w tej przeszkodzie oprócz faktycznego zabójstwa jest intencja związana z tym przestępstwem, mianowicie chęć zawarcia małżeństwa z określoną osobą. W drugim przypadku, niezależnie od intencji matrymonialnych, bierze się pod uwagę dwie osoby, które przez współudział fizyczny lub moralny spowodowały śmierć współmałżonka.

Przestępstwo, o którym mówi kan. 1090, wymaga świadomego działania strony lub stron i musi być ono dokonane osobiście lub przy pomocy kogoś innego (złeczone zabójstwo). Nie będzie przeszkodą samo usiłowanie dokonania zabójstwa lub zabójstwo chybione. Powyższa przeszkoda jest pochodzenia kościelnego i nie odnosi się do osób nie ochrzczonych. Dyspensa od przeszkody występku zastrzeżona jest Stolicy Apostolskiej.

9. Przeszkoda pokrewieństwa

Przez pokrewieństwo należy rozumieć bliski związek zachodzący pomiędzy osobami, oparty na wspólnocie krwi, na skutek pochodzenia od siebie lub od wspólnych przodków. Powstaje on wtedy, gdy ktoś przychodzi na świat z rodziców będących w związku małżeńskim lub poza nim.

W KPK (kan. 1091 § 1 - 4) czytamy: "W linii prostej pokrewieństwa nieważne jest małżeństwo między wszystkimi wstępnymi i zstępnymi, zarówno prawego pochodzenia, jak i naturalnymi. W linii bocznej nieważne jest aż do czwartego stopnia włącznie. Przeszkoda pokrewieństwa nie zwielokrotnia się. Nigdy nie zezwala się na małżeństwo, jeśli istnieje wątpliwość, czy strony są spokrewnione w jakimś stopniu linii prostej lub w drugim stopniu bocznej".

Należy wyjaśnić przy ustalaniu stopnia pokrewieństwa, że wspólny przodek oznacza parę ludzką lub tylko jedną osobę, od której krewni bezpośrednio pochodzą. Przez "linię" należy rozumieć szereg osób, które pochodzą od jednego przodka. Według KPK linia może być prosta lub boczna. W linii prostej osoby pochodzą bezpośrednio od siebie, np. ojciec, syn, wnuk, natomiast w linii bocznej osoby krewnie nie pochodzą wprost od siebie przez urodzenie, ale mają wspólnego przodka - chodzi tu o rodzeństwo. Biorąc pod uwagę "linię" można mówić o krewnych wstępnym przy ustalaniu dla kogoś przodków oraz zstępnym przy ustalaniu osób pochodzących od przodków. Przez stopień pokrewieństwa trzeba rozumieć miarę, przy pomocy której określa się odległość osób krewnych od wspólnego przodka, zarówno w linii prostej, jak i bocznej.

Przeszkoda pokrewieństwa w pierwszym stopniu linii prostej pochodzi z prawa Bożego naturalnego. W nauce Kościoła przyjmuje się powszechnie, że niemożliwe jest otrzymanie dyspensy od tej przeszkody we wszystkich stopniach linii prostej. Również Kościół nie udziela dyspensy na ślub, biorąc pod uwagę drugi stopień pokrewieństwa linii bocznej - rodzeństwo. Warto też przypomnieć, że polski Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zezwala na małżeństwo między krewnymi w linii prostej oraz między rodzeństwem rodzonym i przyrodnim.

10. Przeszkoda powinowactwa

Powinowactwo jest to bliskość osób, której źródłem nie jest wspólnota krwi, ale ważnie zawarty związek małżeński, nawet jeszcze niedopełniony. Bliskość ta istnieje między mężem i krewnymi żony oraz między żoną i krewnymi męża (kan. 109 § 1). Oblicza się tak, że krewni męża w tej samej linii i w tym samym stopniu są powinowatymi żony i odwrotnie (kan. 109 § 2). Obecnie jedynie powinowactwo w linii prostej powoduje nieważność małżeństwa we wszystkich stopniach (kan. 1092). Najczęściej chodzi tu o relacje: ojczym - pasierbica, macocha - pasierb oraz teść - synowa, teściowa - zięć (po śmierci współmałżonka).

Przeszkoda powinowactwa jest pochodzenia kościelnego, więc możliwa jest dyspensa.

11. Przeszkoda przyzwoitości publicznej

Przeszkoda ta powstaje z nieważnego małżeństwa po rozpoczęciu życia wspólnego lub z notorycznego albo publicznego konkubinatu. Powoduje ona nieważność małżeństwa w pierwszym stopniu linii prostej między mężczyzną i krewnymi kobiety, i odwrotnie (kan. 1093).

Podstawą przeszkody jest więc albo nieważne małżeństwo, po rozpoczęciu życia wspólnego, albo notoryczny lub publiczny konkubinatu. Nieważność małżeństwa może wynikać z różnych przyczyn, bez względu na to, czy zawarto je w dobrej lub złej wierze, byleby miało zewnętrzną postać prawdziwego związku małżeńskiego. Przez notoryczny lub publiczny konkubinatu należy rozumieć pozamałżeńskie pożycie dwojga osób na wzór małżonków i jeśli jest powszechnie znane, nazywa się go właśnie publicznym i jeżeli nie da się tego faktu ukryć, nosi miano - notorycznego. Nie wymaga się, aby strony mieszkały razem lub by kobieta była utrzymywana przez mężczyznę. Jest też rzeczą obojętną, czy osoby są wolne, czy też związane małżeństwem.

Jest to przeszkoda pochodzenia kościelnego i możliwa jest dyspensa.

12. Przeszkoda pokrewieństwa prawnego

Pokrewieństwo prawne powstaje z adopcji. W KPK (kan. 1094) czytamy: "Nie mogą ważnie zawrzeć małżeństwa ze sobą ci, którzy są związani pokrewieństwem prawnym powstałym z adopcji, w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej". Według prawa kościelnego tą przeszkodą są związani: adoptujący i osoba adoptowana oraz osoba adoptowana i dzieci osoby adoptującej.

Należy podkreślić, że przeszkoda pokrewieństwa prawnego powstaje z ważnie dokonanej adopcji. Pochodzi ona z prawa kościelnego i racją jej utrzymania jest fakt, że osoba adoptowana wchodzi do danej rodziny jako jeden z jej członków i powinna być traktowana jako jedno z dzieci.